

САЛАТА О.О.

ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ, СТВОРЕНОГО НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Аналізується роль дезінформації у створеному німецьким керівництвом на окупованих територіях інформаційному просторі.

Уже 65 років як минула війна, що принесла великі втрати і багато горя населенню нашої країни. Не припиняється, а навпаки, активізується перегляд підсумків як Другої світової так і Великої Вітчизняної війни. На жаль, підсумки війни використовуються сучасними політичними лідерами у боротьбі за так звану “правду”. І тому сьогодні, в епоху інформаційних технологій, важко відокремити спроби неупереджено підійти до висвітлення подій тієї епохи від політичної упередженості. Як і багато років назад, значну роль відіграє інформація. Її використовують, маючи добрі наміри та переслідуючи корисливі інтереси, незважаючи на масу людей, яких часто ця інформація дезорієнтує.

Під час Великої Вітчизняної війни і радянське, і німецьке керівництва активно використовували інформацію для дезорієнтації сил противника та привернення на свій бік населення окупованих територій. Зокрема активно використовувалася дезінформація.

З кінця 80-х років у вітчизняній історіографії Великої Вітчизняної війни почався новий етап, який характеризується введенням до наукового обігу недоступних раніше широкому колу дослідників документів. Публікація найважливіших з них допомогла історикам по-новому висвітлити багато проблем, зокрема питання впливу пропаганди на населення окупованих територій та її ролі у поразці гітлерівської Німеччини. Так, дослідження російських істориків Соколова Б.І. [1], Невежина В.А. [2], Вишньова В.О. [3], Медведєва Р.К. [4] певним чином торкалися цієї проблеми. У своїх працях вони досліджували пропагандистську діяльність радянського керівництва та морально-психологічний стан населення у роки Великої Вітчизняної війни. Соколов Б.І., вивчаючи причини перемоги Радянського Союзу, розглядав роль морального духу населення та його поінформованість у ході війни. Невежин В.А. і Вишньов В.О. досліджували роль радянської та німецької пропаганди напередодні та на початку Великої Вітчизняної війни у формуванні поглядів та настроїв населення, особлива увага приділялася пропаганді та агітації, що проводилися напередодні важливих боїв, та дезінформаційній політиці обох сторін. Медведєв Р.К., вивчаючи значення пропаганди та її вплив на населення, виділяє особливий вплив особи самого Сталіна як вождя, який вів, на думку радянських істориків, за собою народ до перемоги.

Серед українських істориків розглядали пропагандистську політику радянського керівництва та її вплив на населення окупованих територій Замлинський В.О. [5], Ющенко М.Д. [6], Скоробагатов А.В. [7] та Нестеренко

В.А. [8]. Замлинський В.О. і Ющенко М.Д. у своїх працях аналізують досвід більшовицької пропаганди і агітації серед населення окупованих районів України в роки Великої Вітчизняної війни і відзначають її важливу роль у мобілізації населення на оборону країни. Скоробагатов А.В. і Нестеренко В.А. досліджували вплив радянської та німецької пропаганди на населення окупованих територій.

Дезінформація, яку формувала та поширювала гітлерівська і радянська пропаганда на окупованих територіях України, проводилася в основному через періодичну пресу, радіоэфір, кіномистецтво, завдяки розповсюдженню дрібної друкованої продукції (листівок, брошур, плакатів) на вулицях міст та сіл, підприємствах, в освітніх закладах та через чутки, які розповсюджувалися серед населення окупованих територій. Тому метою дослідження є визначення ролі дезінформації у формуванні інформаційного простору на окупованих територіях України.

Дезінформація стала одним з найбільш поширених механізмів боротьби з ворогом - це був спосіб маскування, що полягав у навмисному розповсюдженні хибних відомостей про об'єкти, їх склад і діяльність, а також імітацію їх діяльності [9, 49-50]. Дезінформація включала використання свідомо помилкових даних і повідомлень, стаючи, по суті, різновидом обману. Межа між дезінформацією і брехнею була важко помітною.

Під час Великої Вітчизняної війни на окупованих територіях використовувалося декілька видів дезінформації: розповсюджувалася помилкова інформація, чутки, формувалися ілюзії; перебільшувалися ті або інші події і факти, розповсюджувалися суперечливі повідомлення. Дезінформація широко застосовувалася обома противниками під час війни в усіх видах психологічних операцій.

Цей вид інформаційної зброї робив свою справу також тоді, коли необхідно було активізувати діяльність партизан. З цією метою Радянське Інформбюро через радіо та публікацію повідомлень у листівках передавало про звірства німецької армії на окупованих територіях, чим спричинялись непродумані дії окремих підрозділів.

Хибна інформація подавалася ще до початку Другої світової війни. 23 серпня 1939 р. представники німецького (Ріббентроп) та радянського (Молотов) урядів підписали у Москві "*Договір про ненапад між Німеччиною і Радянським Союзом*" і "*Таємний протокол*" стосовно розподілу сфер впливу в Європі. Вже 31 серпня 1939 р. на позачерговій 4-й сесії Верховної Ради СРСР Молотов стверджував про неможливість вторгнення німецької армії на територію СРСР та загарбання і окупації нею України. А вже 2 вересня 1939 р. газета "*Правда*" та Радянське Інформбюро повідомили про перехід німецькими військами польського кордону. Автоматично у війну було втягнуто ту частину етнічних українців, що мешкала на території суверенної Польської держави. У жодному з інших тогочасних джерел немає навіть натяку на початок трагедійної події світового масштабу. У ці ж дні з усіх радіостанцій патетично, з великим піднесенням розповідалося про "*історичну сесію Верховної Ради СРСР*" [10, 157].

Під час нападу на СРСР гітлерівська Німеччина розробила спеціальну систему пропагандистських заходів для ідеологічного впливу на радянських

громадян, щоб привернути їх на свій бік і, таким чином, ослабити опір населення німецьким завойовникам.

Характер та цілі фашистської пропаганди на Сході були визначені багаточисельними інструкціями. На початку червня 1941 р. штаб верховного головнокомандування (ОКВ) розіслав “Вказівку про застосування пропаганди за варіантом “Барбаросса” [11, 573-577]. Для проведення інформаційної обробки населення та розповсюдження дезінформації створювався розгалужений пропагандистський апарат. Загальне керівництво інформаційною та ідеологічною діяльністю здійснювали Міністерство пропаганди, на чолі якого стояв один з ідеологів фашизму - Геббельс, і Міністерство східних окупованих територій.

Першим кроком у фашистській політиці на окупованих територіях було завдання пояснити населенню причини нападу Німеччини на Радянський Союз. Дезінформаційні потоки линули з радіо та преси. Розповсюджувалася версія Гітлера про те, що війну першою почала не Німеччина, а Радянський Союз, який підтягнув до німецького кордону 20 дивізій, примусив Німеччину з метою захисту виступити проти СРСР [12, 52]. Треба нагадати, що між СРСР і Німеччиною власне кордону не існувало, хіба що враховуючи території Польщі захоплені гітлерівцями напередодні. Так, дезінформуючи населення гітлерівці розповсюджували інформацію про свою “визвольну місію”, про ставлення до народів СРСР, зокрема українського народу.

Німецька пропаганда посилено розповсюджувала інформацію про те, що “Червона армія розбита, взята вся Україна, Москва, Ленінград, що уряд утік до Сибіру і кинув всю країну напризволяще” [13, 54]. Коли ж німецькі війська терпіли поразку, то це пояснювалося причинами, які нічого спільного з реальними подіями не мали.

Для дезорієнтації населення тимчасово окупованих районів у питанні про становище на фронтах Великої Вітчизняної війни німецьке командування скидало сфальсифіковані номери газети “Правда”.

Часто гітлерівське командування використовувало патріотичні почуття населення окупованих територій. Нерідко воно видавало заклики до населення і партизан окупованих територій.

Важливим засобом нацистської пропаганди вважалася періодична преса. Робота редакцій періодичних видань регламентувалася розпорядженнями рейхскомісара України на основі директив А.Розенберга. На початку війни рейхсміністр підписав директиву щодо роботи преси і пропаганди на східних окупованих територіях, згідно з якою передбачалося видання місцевих газет під контролем рейхскомісарів для того, щоб населення не залишалося без джерел інформації, оскільки це вважалося політично не вигідним. Дозвіл на видання газет залежав від наявності в кожному окремому випадку політично надійних видавців і редакторів, а також достатньої кількості німецьких цензурних органів. Право видання німецьких газет надавало Міністерство у справах окупованих східних територій на підставі пропозицій рейхскомісарів. Водночас видавництва німецькомовної преси повинні були підтримувати контакти з органами НСДАП.

Місцеві комендатури, крім основної роботи (боротьба з партизанами, створення управлінської інфраструктури, інші нагальні питання підкорених

регіонів), займалися ще випуском періодичних видань. Кожній комендатурі рекомендувалося випускати на підвідомчій їй території мінімум одну власну газету. Наприклад, комендатура В-200 полковника Мойєра, керуючись загальними вказівками Міністерства пропаганди і Міністерства у справах окупованих східних територій, видала наступну директиву по цензурі змісту газет:

“А. В статтях повинні пробуджуватися надії, обіцянки повинні даватися тільки тоді, коли напевно видно, що вони зможуть бути виконані в недалекому майбутньому.

В. Неправильне і перебільшене зображення колишніх непорозумінь веде до несерйозного відношення мас до нас” [14, 565].

Дезінформаційна політика повинна була відповідати вимогам, чітко поставленим німецьким керівництвом на окупованих територіях. Вони зводились до наступного:

1) підрив угромадян країни довіри до керівництва радянської держави і правлячої партії;

2) виправдання нападу Німеччини на СРСР, поширення тез, що німецькі збройні сили вступили у війну *“справедливу”*;

3) розповсюдження міфу про *“національну революцію”*;

4) переконання, що в СРСР немає справжнього соціалізму;

5) ствердження, що війну спровокували більшовики;

6) зображення війни як боротьби проти англо-американського імперіалізму і більшовизму з метою *“знищення колоніальної капіталістичної системи”*, супутником якої *“є більшовизм”*, і утвердження в Європі *“нового порядку”*;

7) вказівка на те, що Німеччина є ворогом більшовизму, а не народу;

8) запевнення в тому, що вермахт бореться з більшовизмом не один, а пліч-о-пліч з Російською визвольною армією [15, 49-50].

Публікації місцевої преси, метою яких була дезінформація населення окупованих територій, сприймалися читачами по-різному: одні вірили або погоджувалися, що так буде краще, інші виступали проти окупаційної влади та її політики, але були й такі, хто займав нейтральну позицію. Про реакцію останніх можна судити з праці Д.Гуменної, де вона зазначає: *“Деякі крутяться, мов дзига, між комунізмом та націонал-соціалізмом і ні сюди, ні туди не пристають...” [16, 168].*

Усім відомо, як німецькі солдати, які йшли на Схід, ставилися до населення окупованих територій. За донесенням партизанської розвідки Центру, з перших же днів війни війська вермахту проявляли нещадну по відношенню до мирного населення політику: *“Захоплення сіл і міст зазвичай починається зі спорудження шибениць, на яких німецькі кати вбивають перших мирних жителів, що попалися під руку. При цьому фашисти залишають шибениці з повішеними на багато днів і навіть на декілька тижнів. Так само вони вчиняють з тими, кого розстрілюють на вулицях міст і сіл, залишаючи трупи по багато днів неприбраними” [17, 230-235].*

Таку поведінку німецьких солдат пояснює командуванню один з німецьких генералів, виправдовуючи дії своїх підлеглих: *“Німецький солдат не може розглядати мешканців цієї країни як рівних...” [18, 256].* Ось і справжня політика щодо населення рейхскомісаріату *“Україна”*.

У часописі “Волинь” від 21 вересня 1941 р. ми бачимо, як німецьке керівництво вдавалося до нахабної відкритої брехні та дезінформації населення. У щоденнику “*Soldatenzeitung der Ukraine*” дається нібито позитивна характеристика українців. Автор, відомий знавець українських традицій Гекель, докладно доповідає про українську державницьку традицію, велику українську княжу державу, віковичну боротьбу українського народу з московськими і польськими зазіханнями на знищення України... Що цей український народ у теперішній боротьбі за свободу Європи беззастережно стоїть на боці Німеччини [19, 3]. Таким чином, німецьким солдатам начебто давалися настанови з повагою ставитися до українського населення і допомагати у здобутті ними прав та свобод.

Зрозуміло, що і та, й інша сторони не були відвертими, радянське керівництво намагалося показати німців справжніми монстрами, що підтверджують вищезазначені свідчення. Не відставало від них і німецьке керівництво, постійно нагадуючи про негативні сторони радянської колгоспної системи.

У пресі та листівках постійно порівнювалося і наголошувалося на тому, як погано жили українці за більшовиків і яке світле майбутнє їх чекає під управлінням німців. Нав’язувалася думка про те, що більшовики планово організували на Україні голод, їх політика була спрямована на винищення українського народу, позбавлення людей гідності, впевненості у майбутньому. Усі прагнення людини мали обмежуватися лише тим, щоб заспокоїти фізичний перманентний голод [20, 2].

Населення окупованих територій переконували у тому, що Радянський Союз готувався до наступу на весь світ: будувалися могутні укріплення, виготовлялася різноманітна зброя, мобілізувалися усі можливі сили на Захід. Дезінформаційні потоки були спрямовані на населення окупованих територій, яке ще вагалося чи підтримувати окупаційний режим. Писали і говорили що тільки могли, аби морально принизити українців, підірвати державницькі традиції і віру у створення власної держави.

Відділи пропаганди, які знаходилися не лише у кожній області, а й у кожному районі, місті, щоб дезінформувати місцеве населення, докладали максимум зусиль. Використовувалися різноманітні форми дезінформації. У газеті “Волинь” від 18 грудня 1941 р. було написано статтю про те, що українські студенти, продовжуючи спільний історичний шлях з німецьким народом, здавна навчаються у німецьких університетах, що в німецьких вищих навчальних закладах навчалися такі відомі українські діячі як Іван Хмельницький, Іван Полетика, Василь Стефанович, Семен Тодоровський та багато інших. Григорій Сковорода, виявляється, з-поміж усіх народів найбільше шанував український і німецький. На підтвердження цих слів було подано таку невелику статистику: у літньому семестрі 1941/1942 навчального року в німецьких університетах навчалися 464 студенти з різних країн, серед них 319 українців. Це число українських студентів збільшилося за рахунок напливу студентів з Волині та Галичини. Наголошувалося також, що в університеті Фрідріка-Вільгельма в Берліні діє товариство “Мазепинець”, в якому беруть участь численні представники української науки, установ і старшого громадянства в Берліні, а також студенти-українці [21, 3].

Дезорієнтувалося місцеве населення й зведеннями з фронтів. Складалося враження, що німецька армія без перешкод захоплює території Радянського Союзу, а радянська армія постійно зазнає втрат. До речі, аналогічні зведення давав і штаб радянського командування. Так, у газеті *“Волинь”* від 15 липня 1943 р. у німецьких зведеннях зазначається, що в районі Белгорода та Орла на 5 липня ворогом було розбито 1227 танків та збито 119 літаків. Для порівняння читаємо зведення Радянського інформбюро від 5 липня 1943 р.: *“нашими військами на Орловсько-Курському і Белгородському напрямках за день боїв підбито і знищено 586 німецьких танків, у повітряних боях і зенітною артилерією збито 203 літаки противника... Жорстокі атаки гітлерівців відбиті. Противнику нанесено важкі втрати в живій силі і техніці... бійцями в боях було знищено більше 3 тис. німецьких солдат і офіцерів, спалили й підбили 123 ворожих танків... Льотчики однієї нашої частини, відбиваючи атаки авіації противника, збили в повітряних боях 62 німецьких літаки”* [22, 29-30].

Проаналізувавши обидва повідомлення, мимоволі приходимо до висновку, що обидві сторони, як німецька, так і радянська, намагалися демонструвати бійцям своїх армій та населенню окупованих територій переваги у веденні боїв та знищенні противника. Щоб утримувати свій авторитет і прихильність населення, вони замовчували власні втрати і виставляли напоказ або перебільшували втрати противника.

Також на увагу заслуговує німецьке інформаційне повідомлення у тій же газеті *“Волинь”* від 14 листопада 1943 р., де давалося зведення щодо подій з 6 до 9 листопада 1943 р. Ми бачимо, що окупаційне керівництво у своїх друкованих засобах - газетах та листівках ні слова не подає про звільнення Києва радянською армією, натомість, читаємо: *“Німецькі війська успішно стримують ворожий натиск...”* [23, 1].

Поведінка німецьких інформаційних органів, та й керівництва загалом, у цей період зрозуміла, адже це час, коли радянська армія з переможними боями звільняла окуповані території. Гітлерівці не хотіли, щоб місцеве населення знало справжню ситуацію, що складалася на фронті, і надавало підтримку радянським військам.

В архівах Харкова зберігається ціла низка документів, що свідчать про те, як використовувалася дезінформація окупаційною владою для посилення свого впливу. Там ми знаходимо повідомлення про те, що у звільнених областях усюди зростає боротьба з більшовизмом. На знімку, який німецька влада пропонувала населенню окупованої території, - жителі одного із сіл, де добровольці отримують відзнаки за хоробрість [24, 8]. На іншому знімку зображені радянські робітники, які працюють на німецьких фабриках та заводах, і зроблено красномовний підпис: *“З великим бажанням працюють робітники з України біля точильного верстата на німецькій фабриці. Такого світлого і чистого робочого місця у себе на батьківщині вони не бачили! У години дозвілля і по вихідним дням - народні пісні і танці”* [25, 9].

У газеті *“Сумський вісник”* від 24 січня 1943 р. подається яскрава стаття про те, як робітникам, які вивозяться до Німеччини, добре працюється, з ними відбуваються духовні зміни, про те, що всі робітники працюють з радістю і натхненням, наводяться, нібито, цитати з окремих листів [26, 4].

Така інформація на перших порах більшістю селян сприймалася серйозно. Але з часом ставали відомими справжні умови роботи в Німеччині, і населення окупованих територій намагалося уникнути такої роботи.

Ось свідчення про справжнє становище українських робітників, вивезених на роботу до Німеччини, з листа одного з оstarбайтерів: *“Наш табір був розташований близько шести кілометрів від заводу. Щоб встигнути до ранкової зміни, нас піднімали в чотири години ранку і під конвоєм вели на роботу. Вранішню тишу різав тупіт дерев’яних колодок... Раз на добу, привозили баланду. Хліб спеціальної випічки - для росіян. Норма - 350 грамів. Наполовину з буряком, синій, сирий, важкий. Про сніданок та вечерю можна було лише мріяти...”* [27, 36].

Досить швидко населення окупованих територій зрозуміло брехню щодо умов роботи українських робітників у Німеччині. Найкращим свідченням є витяг зі звіту на нараді Геббельса, проведений в березні 1943 р.: *“Вищевикладене ставлення до східних робітників привело не лише до зменшення продукції, але досить погано вплинуло на політичну орієнтацію населення на завойованих на Сході територіях і викликало добре відомі труднощі на фронті. Необхідно змінити політику щодо населення окупованих територій”* [28, 38].

Загалом, якщо оцінювати наслідки німецької інформаційно-психологічної політики, зокрема технологічного рівня дезінформації, який ставав одним з найважливіших інструментів впливу на населення окупованих територій та бійців радянської армії, то треба зазначити, що вплив гітлерівської пропаганди на настрої, наприклад, населення Сходу був досить великим. Тут на початку Великої Вітчизняної війни окупанти намагалися посіяти настрої паніки та безнадійності, щоб примусити людей співпрацювати з окупаційною владою. За допомогою тотального переслідування, контролю, залякування гітлерівська влада намагалося змусити місцеве населення змиритися з існуючим становищем і почати працювати на нову владу. Саме тому і з’являлося багато бажаючих за безкоштовне харчування, одяг та мізерну платню йти працювати на окупаційну владу [29, 124].

Необхідно зауважити, що реакція на німецьку пропаганду в західних регіонах України та східних була різною. Прагнення західноукраїнського населення в цей період до національної незалежності ставали більш вираженими. Виникла довгоочікувана можливість створювати власні органи влади та служби охорони порядку. На першому етапі окупації це викликало у населення прихильність до нової влади. Інтелігенція, яка залишилася на цих територіях, прагнула використати цей момент і добитися самостійності політичної влади. Саме тому частина населення виявляла бажання співпрацювати з німецькою владою. Селяни чекали, що нова влада покращить їх становище в соціальній сфері і вирішить земельне питання, повернувши їм відібрані радянською владою землі.

Жителі східної частини України, особливо сільське населення, не були вороже налаштовані проти окупаційної влади і виявляли готовність до співпраці. Тут, як і на Західній Україні, чекали покращення у соціальному житті. На відміну від населення, яке мешкало на західних територіях, політикою вони практично не цікавилися, а ідея незалежної України тут не знайшла підтримки.

З приходом німецько-фашистської армії на Східну Україну, зокрема до Харкова і Харківської області, селянам у газеті “*Нова Україна*” №75 від 6 березня 1942 р. проголошувалося: “*Німецький уряд, що вас визволив, видав наказ дати селянам землю в одноосібне користування, згідно з цим наказом проголошується розпорядження про новий земельний лад. Його мета: кожному працюючому селянинові - своя земля. Новий земельний лад - дарунок селянству*”. Після таких обіцянок та політики колективізації, проведеної радянською владою, більшість селян з радістю підтримала нове керівництво [30, 54].

Про настрій населення на окупованій території свідчить також стаття в газеті “*Подолець*” №25 (59) від 19 березня 1942 р., що виходила у Кам’янці-Подільському. Автор політичної статті “*Українська відповідь Сталіну*” пише про те, що більшість населення відвертається від більшовицької системи, критикує радянську систему, неспроможну захистити своїх громадян, і каже: “*Ми всі смертельні вороги радянської системи. Ми вдячні німецькому вермахту, що ця система була знищена. Він усіх нас закликає: “Уперед! На боротьбу! За справжню свободу і справжнє щастя проти комунізму і його носія - більшовизму!”* [31, 21]. Такі повідомлення і статті особливо впливали на ту частину населення, яка так і не визначилася щодо свого майбутнього.

Таким чином, значна частина українців під впливом досить потужної дезінформаційної політики окупаційної влади йшла на службу до німецько-фашистської влади. Серед них ті, що були вороже налаштовані проти радянської влади, інші - від страху та примусу, не знайшовши в собі сили боротися проти окупантів.

За результатами дослідження цього питання українськими істориками, у вермахті служило близько 1 млн. радянських людей, вихідців з різних республік, серед них українців - 250 тис. осіб [32, 459].

Дезінформація використовувалася обома сторонами - як радянською, так і німецькою, тому населення окупованих територій знаходилося під подвійним психологічним впливом.

1. Соколов Б.И. Победа, что была страшнее многих поражений // Знание - сила. - 2000. - №5-6. - С.13-25.

2. Невежин В.А. Синдром наступательной войны. Советская пропаганда в преддверии “священных боев”. 1939-1941. - М.: АИРО-XX, 1997.

3. Вишнева В.О. Дезинформационная политика Гитлера накануне нападения на СССР // Россия XXI. - 2001. - №3. - С.96-113.

4. Медведев Р. “Когда нас в бой пошлет товарищ Сталин ...”: Сталин и Гитлер в первые дни войны // Московские новости. - 2001. - 19-25 июня. - С.20-21.

5. Замлинський В.О. З вірою у перемогу. Компартия на чолі партизанської боротьби проти німецько-фашистських загарбників у західних областях України. 1941-1944 рр. - К.: Вища школа, 1976.

6. Ющенко М.Д. Агітація і пропаганда комуністів України в умовах німецько-фашистської окупації. - К., 1962.

7. Скоробагатів А.В. Харків у часи німецької окупації (1941-1943 рр.). - Х.: Прапор, 2004.

8. Нестеренко В.А. Політика в галузі початкової та середньої освіти у військовій зоні України у 1941-1943 рр. // Сумська старовина. - №XV. - 2005. - С.79-91.

9. Грачев Г.В., Мельник И.К. Манипулирование личностью: организация, способы и технологии информационно-психологического воздействия. - М.: ИФ РАН, 1999. - С.49-50.

10. Гуревич П., Ружников В. Советское радиовещание. Страницы истории. - М., 1976. - С.157.

11. Нюрнбергский процес. - Т.2. - М., 1958. - С.573-577.
12. Грачев Г.В., Мельник И.К. Указ. соч. - С.52.
13. Там же. - С.54.
14. Бочкарев А.А. Критика чистого чувства. Национал-социалистическая перестройка большевистской России периода германской военной оккупации (1941-1944 гг.). - Ставрополь, 1996. - С.565.
15. Огороков А.В. Особый фронт. Немецкая пропаганда на Восточном фронте в годы Второй мировой войны. - М.: "Русский путь", 2007. - С.49-50.
16. Гуменна Д. Хрещатий Яр (Київ 1941-1943): Роман-хроніка. - К., 2001. - С.186.
17. Россия и СССР в войнах XX века: Потери вооруженных сил: Статистическое исследование / Под общ. ред. Г.Ф.Кривошеева. - М.: Олма-пресс, 2001. - С.230-235.
18. Макензен Э. фон. От Буга до Кавказа: III танковый корпус в кампании против Советской России 1941-1942 годов. - М.: АСТ-Транзиткнига, 2004. - С.256.
19. Українські студенти у німецьких високих школах // Волинь. Часопис для Волині. - 1941. - 18 грудня. - С.3.
20. Наказ хвилини // Волинь. Часопис для Волині. - 28 грудня. - 1941. - С.2.
21. Українські студенти у німецьких високих школах // Волинь. Часопис для Волині. - 1941. - 18 грудня. - С.3.
22. Сообщения Советского Информбюро. В 8 т. - М., 1944-1945. - Т.6. - С.29-30.
23. Промова фюрера // Волинь. Часопис для Волині. - 1943. - 14 листопада. - С.1.
24. Державний архів Харківської області (далі - ДАХО). - Ф. 3077. - Оп.1. - Спр.7. - Арк.8.
25. Там само. - Арк.9.
26. Сумський вісник. - 1943. - №11. - 24 січня. - С.4.
27. Андриянов В. Память со знаком OST. - М., 1993. - С.36.
28. Там само. - С.38.
29. Шайкан В.О. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату "Україна" і військової зони в роки Другої світової війни. - Кривий Ріг: Мінерал, 2005. - С.124.
30. ДАХО. - Ф.Р-2984. - Оп.1. - Спр.1. - Арк.54.
31. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. - Ф.3206. - Оп.2. - Спр.86. - Арк.21.
32. Муковський І.Т., Лисенко О.Є. Звитяга і жертвність: Українці на фронтах Другої світової війни. - К., 1996. - С.459.

Салата О.А.

Дезинформация как составляющая информационного пространства, созданного на оккупированных территориях

Анализується роль дезинформації в створенні німецьким керівництвом на окупованих територіях інформаційному просторі.

Salata O.O.

Disinformation as a constituent of informative space, created on occupied territory

The role of disinformation is analyzed in created German guidance on the occupied territories informative space.